

WAAR KOMEN DE BRUINE EN ZWARTE RAT VANDAAN?

Vrijwel bij iedere contact- of instructiedag voor gemeentelijke rattenbestrijders wordt de vraag gesteld waar de bruine en zwarte rat vandaan komen en wanneer zij hun intrede in Europa deden.

Om aan deze vragen tegemoet te komen, volgt hieronder een kort overzicht van de geschiedenis van deze dieren.

Daar er ook nogal eens naamsverwarring ontstaat, zowel wat betreft de Franse, Engelse en Duitse namen als wat betreft de lokale naam, zijn deze ook aangegeven.

DE BRUINE RAT, *Rattus Norvegicus norvegicus* Berkenhout.

Oudere wetenschappelijke namen:

Mus norvegicus Berkenhout 1769.

Mus decumanus Pallas 1778.

Epimijs norvegicus Miller 1912.

Europese namen:

Nederlands: bruine rat, grijze rat, vale rat, kelderrat, rioolrat, trektrat, grondrat, waterrat, rot, ierdrot, brune rât, rôt (Fr) röt, hoesröt, eerdröt, gele röt (Gr), rotte (D).

Frans: Surmulot of rat surmulot.

Duits: Wanderratte.

Engels: Norway rat, brown rat.

De herkomst van de bruine rat is niet met zekerheid bekend. Vermoedelijk komt het dier uit Azië. Als stamland zijn genoemd Perzië, India, Chinees-Mongolië e.a.

Volgens Pallas zou de bruine rat zich in 1727 in grote getale aan de oostelijke oevers van de Wolga hebben vertoond en deze rivier zijn overgezwommen en de huizen van Astrakan zijn binnengedrongen, vandaar uit zich naar het westen hebben verspreid in de richting van de Oostzee en na 1750 Oost-Pruisen hebben bereikt. In 1780 zou de bruine rat algemeen reeds voorkomen in Brunswijk.

Volgens Urne zouden de eerste bruine ratten in Kopenhagen gearriveerd zijn met het Russische vlootbezoek aan die stad in 1716. In 1725 was dan het eiland Bornholm met bruine ratten besmet, afkomstig van een gestrand Russisch schip. In 1755 zouden de bruine ratten de zwarte rat op dat eiland uitgeroeid hebben. In 1776 zou de bruine rat algemeen voorkomen in Noorwegen.

In Frankrijk zou de bruine rat in 1750 zijn gearriveerd, in Zwitserland in 1809, in Spanje in het begin van de 19e eeuw en in Italië in het midden van de 18e eeuw.

Omtrent de aankomst van de bruine rat in Engeland gaan verschillende verhalen. Volgens het ene is het dier medegekomen met de schepen die de Koning-Stadhouder Willem III naar Engeland brachten. Volgens anderen waren het de schepen, die de eerste koning van Engeland George I van het Hannoverse Huis het dier in 1714 uit

Duitsland hebben aangebracht. Vandaar de naam „Hannoverse rat” waarmee de bruine rat in de 18e eeuw vaak werd aangeduid.

Het is ook mogelijk dat de bruine rat reeds veel eerder in West-Europa voorkwam. De Zwitser Gesner publiceerde in 1553 in zijn boek „Iconus animalum Quadrupedum viviparum” een afbeelding van een rat, die duidelijk ook bruine rat-kenmerken vertoont. Als deze afbeelding werkelijk de bruine rat voorstelt, dan zou dit dus betekenen,



dat de bruine rat bijna 2 eeuwen eerder in West-Europa voorkwam, dan meestal wordt aangenomen. Volgens Steiniger („Ratten und Rattenbekämpfung”, Enke Verlag Stuttgart 1925) zou de bruine rat beter aan de middeleeuwse omstandigheden in Duitsland zijn aangepast dan de zwarte rat. Dit laatste dier leeft nl. in ons klimaat alleen binnenshuis en nooit in de vrije natuur. De bruine rat d.e.t. leeft hier ook gedurende het grootste deel van het jaar, soms ook wel het gehele jaar in het vrije veld. Gezien de geringe bevolkingsdichtheid toendertijd in Duitsland zouden de omstandigheden dus beter geschikt zijn voor de bruine rat.

Wat ook het geval geweest mag zijn, zeer zeker vervulden de bruine ratten vóór het begin van de 18e eeuw geen grote rol in Europa. Anders zou het voorkomen van dit dier voor die tijd geen twistpunt zijn.

Palaeontologisch is van de bruine rat niets met zekerheid bekend.

DE ZWARTE RAT, *Rattus, rattus rattus* (L.)

Oudere wetenschappelijke namen:

Mus rattus Linnaeus 1758, Schlegel 1862, van Bemmelen 1864.

Epimus rattus rattus Eykman 1937.

Europese namen:

Nederlands: zwarte rat, huisrat, pakhuisrat, zolderrat, scheepsrat, pestrat, blauwe rat, korenrat, zwarte rôt (Frl.), swaarde rôt (G).

Frans: Rat noir.

Duits: Hausratte.

Engels: Black rat, Shippersrat, rat.

De zwarte rat is ongetwijfeld van Oosterse oorsprong. In historische tijd is geen enkele vermelding van dit dier bekend voor de kruistochten (1095, 1147 en 1191). Wel wordt omstreeks het jaar 1000 in zijn „vocabulary” door Aartsbisschop Aelfric het woord „raet” genoemd, doch dit woord hangt samen met het Provençaalse „rata” waarmee de huismuis werd bedoeld, die toendertijd zeker bekend was.

In elk geval was dit dier in het begin van de dertiende eeuw in Frankrijk bekend; het wordt genoemd in de ballade van Reynard de Vos.

Behalve in de legende van de „Rattenvanger van Hameln” is van zo’n vroege vermelding uit Duitsland niets bekend.

We willen die legende hier in het kort even weergeven.

„Hameln had een verschrikkelijke rattenplaag in 1259 of 1284. De rattenvanger van Hameln lokte de ratten met zijn fluitspel en leidde ze naar de rivier de Wesel, waar ze in verdronken. De burgers van Hameln onthielden hem echter zijn overeengekomen beloning. Hierop nam de rattenvanger wraak, door terug te komen op de 26ste juni om nu met een ander wijsje op zijn fluit de kinderen van Hameln te lokken. Op een lam kind na volgden de kinderen de rattenvanger, die met de kinderen verdween in een heuvel, de Koppenberg genoemd. Deze dag wordt nu nog steeds ieder jaar in Hameln herdacht”.

Daar de zwarte rat kort na de kruistochten vaste voet in Westeuropa had, mag men aannemen, dat zij met de Kruisvaarders is meegekomen.



Behalve dat het dier in Duitsland later vaste voet kreeg dan in Frankrijk en Engeland, maar wel vóór de 16e eeuw, is er van de vestigingsdatum van de zwarte rat in Duitsland niets bekend.

In Noorwegen werd de rat het eerst in 1599 genoemd. Het dier zou daar met de handelsschepen zijn gekomen en de verspreiding beperkt gebleven tot de kust en de handelssteden.

De zwarte rat werd in Europa al spoedig een plaag, waar toen al bestrijding werd uitgevoerd met vergif en vallen. In de 15e eeuw werd het dier door de bisschop van Auten officieel vervloekt.

In Engeland werd de zwarte rat reeds in de 13e en 14e eeuw als een plaag beschouwd.

Toen werd al arsenicum gebruikt als verdelgingsmiddel.

Wat de palaeontologie betreft, in enkele grotten in Frankenland (Beieren) zijn fossielen van de zwarte rat gevonden, dit uit het begin van het Magdalenium „Würmijstijd” dateren. Ook uit het pleistoceen van Bohemen, Oostenrijk, Hongarije en Moravië is de huisrat bekend. In elk geval heeft dus vóór de IJstijd de zwarte rat al deel uitmaakt van de Midden-Europese fauna.

In de pile dwellings van Mecklenburg zijn vele rattenbeenderen gevonden. Ook dit zou er op kunnen wijzen dat de ratten al vóór de 13e eeuw in Europa aanwezig waren.